

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

always present, but overlaid with other phenomena which screen it' (Bion 1970, p. 36). Deze 'afdeling' in de paranoïde-schizoïde positie berust dus niet op een gebrek aan integratie, maar op een discipline om ego-functies op te schorten zodat O bereikbaar wordt.

Wat kan zich vervolgens openbaren aan dit grotere en meer omvattende zelf?

Reiner betoogt dat het loslaten van het vertrouwde zelf door de patiënt sterk verschilt van de toestand van leegte zoals Matisse die beschrijft, en die door Bion aangeduid wordt met 'O'. Als de patiënt de moed heeft om de moeilijke weg van de analyse te gaan kan de toegang gevonden worden tot een authentiek emotioneel zelf. Maar dat is nu juist *niet* het zelf dat men had gehoopt te vinden! En iemand wordt zelden blij van wat hij op deze tocht onder ogen moet zien.

Vaak, schrijft Reiner, wordt men kwaad op de analyticus en wantrouwt men hem, maanden en soms jarenlang, omdat de illusie van controle over de innerlijke en uiterlijke wereld wordt weggenomen als men teruggebracht dreigt te worden tot de werkelijkheid niet te weten wie men is, wat voelt als 'niet-zijn'. Het zelf waaraan men wil vasthouden is in haar ogen te zien als het 'false self', dat berust op een onbewust besluit, dat al vroeg in het leven genomen kan zijn, om een leugen te leven die de geest en het innerlijk leven zoals het werkelijk is ontkent.

Aan de hand van Rilkes *Vierde elegie van Duino*, waarin deze zijn vader aanspreekt, laat de schrijfster zien hoe blootstelling van de heilheid van het kind aan de mentale afwezigheid van de ouder leidt tot een zich terugtrekken in een houding van kille haat en koele afstandelijkheid, het evenbeeld van de onbereikbaarheid van de ouder. (Dit is te vergelijken met Steiners 'psychic retreat'.) Tegelijkertijd laat Reiner zien hoe maskering hiervan gevonden wordt in de manische afweer waarmee het kind zichzelf en de ander moet overtuigen dat alles goed gaat.

Vanuit de basis die in de eerste twee hoofdstukken is gelegd biedt de verdere lezing

van het boek een boeiende en waardevolle uitwerking van Bions denken en zijn concept O. Hier en daar maakt de esoterische toonzetting het betoog wat ongrijpbaar, maar dit vindt tegenwicht door de invlechting van klinisch materiaal uit de psychoanalytische praktijk van de schrijfster. *Bion and being* is een belangrijk boek voor eenieder die geïnteresseerd is in een dieper doordringen tot de intellectuele, maar vooral ook de persoonlijke betekenis van Bions baanbrekende concepten.

Literatuur

- BION, W.R. (1965). *Transformations*. Londen: Karnac, 1984
 BION, W.R. (1970). *Attention and interpretation*. Londen: Karnac, 1984
 MATISSE, H. (1947). *Jazz*. München: Piper-Bucherei.

Gedonder

Bespreking van

Sally Weintrobe (red.) (2012). *Engaging with climate change — Psychoanalytic and interdisciplinary perspectives*. Hove/New York: Routledge. ISBN 978 0 415 66760 9, 255 pp., £ 27,99

PIET DECOSTER

De opzet van *Engaging with climate change* is tweeledig én ambitieus: vanuit psychoanalytisch perspectief wordt een fundamenteel inzicht verstrekt in de manier waarop mensen denken over de klimaatverandering en hoe gevoelens daarover tot stand komen. Dit inzicht leidt hopelijk tot vermindering van de bestaande weerstanden tegen de noodzakelijke actie.

Het boek opent met een hoofdstuk over de politieke en historische aspecten van het engagement met de klimaatverandering en eindigt met een hoofdstuk over de stand van zaken van het wetenschappelijk onder-

zoek. Hiertussen liggen zeven hoofdstukken, van verschillende auteurs — merendeels psychoanalytici, alsook auteurs uit disciplines als sociologie en sociale psychologie — die focussen op verschillende aspecten (waaronder apathie, angst en *splitting*) van ons omgaan met de klimaatverandering en de natuur. Elk van deze zeven hoofdstukken wordt gevolgd door twee commentaren en in sommige gevallen ook een weerwoord.

In verschillende hoofdstukken wordt ingegaan op het feit dat we aangewezen zijn op onze planeet — ‘Moeder Aarde’ — om te overleven, en dat we deze afhankelijkheid ontkennen. De auteurs suggereren dat deze afhankelijkheid de bron is van onze diepste angsten aangaande klimaatverandering. De ontkenning van deze afhankelijkheid heeft volgens hen tot een nieuwe neurose geleid: de illusie van de autonomie en de ontkenning van de echte afhankelijkheid. De moderne mens verhoudt zich volgens de auteurs als een ‘baby-volwassene’ met de levensbedreigende problemen die voortspuiten uit het conflict tussen het gebruik van natuurlijke bronnen en de hedendaagse kijk op wat een succesvol leven inhoudt. Angsten over de klimaatverandering zouden mogelijk onze kinderlijke afhankelijkheidsgevoelens opnieuw doen herleven als ook traumatische ervaringen van in de steek gelaten worden op momenten van nood. De auteurs pleiten voor fundamentele wijzigingen op het vlak van mentaliteit en gedrag opdat we in ons handelen blijf gaan geven van het respecteren en beschermen van de omgeving waartoe wij behoren. Tot daar niks nieuws. De verhandelingen dragen mijns inziens echter een duidelijke meerwaarde in zich omdat de psychoanalytische blik wijst op het volgende: het klimaatonderzoek wordt sterk beïnvloed door de toegepaste theoretische modellen en door wat telt als feitelijke gegevens. Veel van de huidige publicaties over onze houding tegenover de klimaatverandering onthullen een tekort aan interesse voor het formuleren van theorieën (van enig wetenschappe-

lijk niveau) over hoe onze geest werkt, hoe beleving weerspiegeld wordt in de geest en over de diepere structuren die onze beleving organiseren, zowel bij het individu als op groepsniveau. De meeste modellen die ten grondslag liggen aan het huidige onderzoek rond onze betrokkenheid bij het klimaat zien de mensheid typisch als rationeel en beschouwen de bewuste attitudes van de mensheid als een accurate weergave van wat ze denken (bv. in steekproeven en opiniepeilingen). De modellen neigen naar het aannemen van een onverdeeld zelf. Nagenoeg alle onderzoek spitst zich toe op het meetbare gedrag. De heersende — gevaarlijke — gedachte in deze tijd is dat wat niet direct gezien en gemeten kan worden niet legitiem is, en daar willen we dan ook niet van weten.

De auteurs denken dat velen ervoor kiezen niet te willen weten wat er op komst is, omdat de voorspellingen gebaseerd zijn op verontrustende feiten eerder dan op onderhoudende speculatie. En dat is waarom we allemaal, in meer of mindere mate, ‘klimaatontkenners’ zijn.

Ontwikkelingen in de klimaatwetenschap hebben een wereld blootgelegd die zodanig beïnvloed is door menselijke activiteit dat de epistemologische opsplitsing tussen ‘natuur’ en ‘maatschappij’ niet langer aangehouden kan worden. Wanneer de opwarming bijvoorbeeld tot smeltende permafrost leidt, zien we dan de natuur aan het werk of de menselijke interventie? Het vermengen van het natuurlijke en het menselijke heeft zowel een filosofische als een praktische significantie, omdat het ‘object’ besmet is door het ‘subject’.

De Verlichting liet ons geloven dat we de Natuur op afstand konden houden door haar te objectiveren, doch nu hebben we opnieuw ontdekt — wat door de premodernen als vanzelfsprekend werd beschouwd — dat de Natuur ons steeds net iets té dicht op het vel zit.

Het boek illustreert dat het bepaald niet gemakkelijk is fijne onderscheidingen te maken tussen de actuele goede en slechte

invloeden, zeker niet op grote schaal. In plaats daarvan zakken we in onze benadering van de natuur gemakkelijk onderuit in een gepolariseerd denken en voelen. Het boek vormt een geslaagd — zij het niet geruststellend — tegengif voor de tragiek van de ontkenning.

Vijftig tinten psychoanalyse

Bespreking van

Alessandra Lemma (red.) (2012). *Contemporary developments in adult and young adult therapy — The work of the Tavistock and Portman clinics*. Deel I. Londen: Karnac. ISBN 978 1 78049 006 9, 288 pp., £ 26,99

FRANS SCHALKWIJK

Onder de titel *The Tavistock clinic series* wordt de komende jaren een reeks bundels uitgebracht over het werk van «de Tavistock en Portman». Deze in één stichting samengevoegde Londense klinieken zijn inmiddels het grootste GGZ-instituut in Engeland, waar van oudsher zowel psychoanalytisch als systemisch wordt gewerkt. Ter illustratie: jaarlijks zijn er zeventienhonderd hulpverleners in opleiding! Het eerste deel van wat in het voorwoord humoristisch wordt aangeduid als «The Tavistock Trilogy» is nu uitgekomen.

Vijftig tinten psychoanalyse zijn het inderdaad geworden. Inhoudelijk is het een veelkleurig palet: een lange gevalsbeschrijving rond een stelling, een schets van een deelmethode, een onbegrijpelijk hoofdstuk over de gevolgen van internet en als inleiding de geschiedenis van de Tavistock. Een rode draad is dat in alle activiteiten, van therapie tot opleiding, drie aspecten centraal staan: het ontwikkelingsaspect, het relationele en het sociale. Uitgangspunt is de continuïteit

in de persoonlijkheid van kindertijd naar volwassenheid. Hoewel zowel individuele als systeemtherapie wordt aangeboden, wordt het individu vooral begrepen in de context van zijn relaties. Typisch psychoanalytisch hierbij is de aandacht voor de onbewuste dimensie van het relationele aspect. Naast de innerlijke realiteit van de patiënt wordt ook de beleving van de externe realiteit meegenomen in de interventies en is er aandacht voor de beïnvloeding van de psychische gezondheid door de processen in de sociale wereld. Maar, aldus Lemma in haar voorwoord, de sociale werkelijkheid is ook vertegenwoordigd in het feit dat de Tavistock- en de Portmankliniek ook «sociale organisaties» zijn, ontstaan onder invloed van dezelfde historische en hedendaagse krachten als de rest van de samenleving. Lemma beschrijft mooi hoe, in navolging van Bions nadruk op leren door ervaring, ook in deze organisaties steeds wordt gezocht naar het creëren van een plek waar gedacht mag worden; over de patiënten, maar ook over wat zij met «ons» doen.

Door de veelzijdigheid van onderwerpen en de grote verschillen in stijl is het niet goed mogelijk alle hoofdstukken te beschrijven en recht te doen. In de bundel worden vooral (nieuwe) kortdurende psychotherapieën beschreven. De enige expliciete uitzondering hierop is het hoofdstuk van forensisch psychiater Carinne Minne, die het ook in Nederland bekende fenomeen van grote discontinuïteit in de behandeling van TBS-patiënten aanklaagt. Net als in Nederland, is in Engeland de continuïteit van de personeelsbezetting in forensische klinieken dramatisch slecht. Invoelend beschrijft Minne hoe zij een TBS-patiënt wekelijks psychoanalytische psychotherapie biedt, eerst in de intramurale kliniek, en later in het kader van de overgang via begeleid verlof, in de Portman Clinic. Deze therapie leidt tot angstige momenten voor de behandelaar en lastige zaken, zoals wanneer de patiënt zich na een ambulante bezoeken aan haar onttrekt aan de intramurale kliniek